

Академик
Дмитрий Лихачов

СПОМЕНИ
В блокадния Ленинград

Издателство
 ПАРИТЕТ

РУСКИ КНИГИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

СПОМЕНИ. В блокадният Ленинград

*Автор Дмитрий Лихачов
Превод Антоанета Горинова*

Издателство „Паритет“, София
256 стр.

Историята на Санкт Петербург от ХХ век, разказана от изключителния руски учен – академик Лихачов, известен в цял свят. Съдбата на едно семейство от Санкт Петербург в спомените му се превръща в огледало, в което се отразява миналото на цялата страна. Удивителната му памет е съхранила множество епизоди от живота на предреволюционния Петербург, от топографията на петербургските предградия и Соловки, от трудното време на сталинския терор и живота в Соловецкия лагер.

По време на Отечествената война авторът е в обсадения Ленинград, където оцелява след трагедията на блокадата. Лихачов говори за детайлите от живота на останалите в обсадения град, разсъждава върху крехкото морално и етично равновесие на хората в тези толкова трудни условия, върху войната, върху причините за световния конфликт. Той смята, че спомените са нужни, защото „... така събитията и атмосферата от предишни години няма да бъдат забравени и най-важното, че ще остане следа от хората, които може би никой няма да си спомня след време, и за които документите понякога лъжат.“

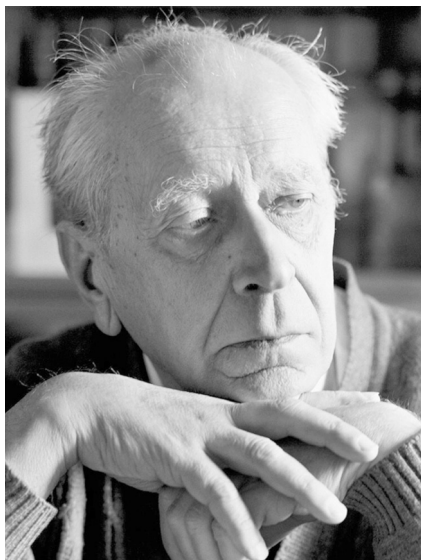
**За поръчки на книги от сайта
www.paritetbg.com 20% отстъпка.**

Всички права са защитени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма без писменото разрешение на притежателя на авторските права.

ISBN 978-619-153-519-4

ЗА АВТОРА

кратка биографична бележка

Дмитрий Лихачов

Дмитрий Сергеевич Лихачов е филолог, културолог, изкуствовед, доктор на филологическите науки, професор. Автор на фундаментални трудове, посветени на историята на руската литература. Човек, който винаги е на страната на морала и духовността.

Дмитрий Лихачов е роден на 28 (15) ноември 1906 г. в Санкт Петербург в семейство на интелектуалци, които живеят скромно, но редовно посещават постановките на Мариинския театър и се стремят да не пропускат акцентите в културния живот на Питер.

През 1914 г. Дмитрий постъпва в начално училище, но непрекъснато се налага да сменя училищата, в които учи, заради революцията и гражданската война. Още като юноша е запленил от магията на литературата и съзнателно избира да ѝ се посвети. През 1923 г. постъпва във филологическия отдел на факултета по социални науки на Петроградския университет. Като студент Дмитрий Лихачов се присъединява към т.нар. кръг „Космическа академия на науките“, чиито членове са млади и високообразовани хора, които редовно се събират, за да четат и обсъждат собствените си работи. През февруари 1928 г. Лихачов е арестуван заради участието си в този интелектуален кръг и е обвинен в антисъветска дейност. Шест месеца по-късно е изпратен в лагера със специално предназначение – Соловецки. След това е изпратен на Беломорканала. Четири години по-късно, през 1932 г., е освободен и се завръща в Ленинград, където завършва обучението си в университета.

Годините на изолация и лишения в лагера не сляват духа на Дмитрий Лихачов. През 1938 г. започва работа в Института за руска литература на Академията на науките на СССР (Пушкин дом). През юни 1941 г. защитава докторската си дисертация. Дори в ужасната зима на 1941–1942г., в обсадения Ленинград, Лихачов не спира научната си и творческа дейност. През този период той пише произведението „Отбраната на древните руски градове“, а през лятото на 1942 г. ученият, заедно със семейството си, успява да замине за Казан.

В следвоенните години кариерата му на учен и творец се развива бързо. През 1946 г. става доцент, а година по-късно защитава докторска степен по филологически науки. През 1951 г. Лихачов е вече професор, а през 1953 г. е избран за член-кореспондент на Академията на науките на СССР. „Златният“ период в творчеството му е от 50-те до 70-те години на XX век. По това време са публикувани най-значимите му литературни произведения: „Човекът в литературата на Древна Русия“, „Културата на Русия от времето на Андрей Рубльов и Епифаний мъдри“, „Текстология“, „Поетика на староруската литература“ и др. Дмитрий Сергеевич полага огромни усилия, за да направи възможно староруската литература да получи втори шанс, да стане разбираема и интересна за по-широк кръг читатели. Повечето от творбите му са преведени на различни езици.

Дмитрий Лихачов умира на 30 септември 1999 г. в Санкт Петербург.

Старият Петербург

Петербург – Ленинград е град с трагична красота, единствен в света. Ако не го разбирате – не можете да заобичате Петербург. Петропавловската крепост е символ на трагедиите, Зимният дворец, на отсрещния бряг – символ на очарователната красота.

Но Петербург и Ленинград са напълно различни градове. Не във всичко, разбира се. По своеобразен начин те се оглеждат един в друг. В Петербург прозира Ленинград, а в архитектурата на Ленинград проблясва Петербург. Но приликите само подчертават разликите.

Първите ми впечатления от детството са: шлепове, шлепове, шлепове. Шлеповете запълват Нева, разклоненията на Нева, каналите. Шлепове с дърва за огрев, с тухли. Носачи разтоварват шлеповете с колички. Бързо-бързо ги прекарват по железните ленти, бутат ги надолу, към брега. На много места по каналите решетките са отворени, дори свалени. Тухлите ги извозват веднага, а дървата лежат струпани по крайбрежните улици, откъдето ги товарят на каруци и ги разкарват по къщите. По целия град край каналите на Нева са разположени борси за дърва. Тук по всяко време на годината, а особено през есента, когато се налага, могат да се купят дърва за огрев. Особено брезовите, отдаващи най-много топлина. На Лебедовия канал близо до Лятната градина акостираат големи лодки с керамични съдове – гърнета, чинии, чаши, а

от време на време и играчки, като така любимите глинени свирки. Понякога продават и дървени лъжици. Всичко това докарват от района на Онега. Лодките и шлеповете леко-леко се поклащат. Нева тече, полюлявайки мачтите на шхуните, бордовете на шлеповете и на гребните лодки, превозващи през Нева за копейка, на влекачите, които се покланят с комините си на мостовете (под моста комините трябваше да се навеждат към кърмата). Има места, където се люлее цялата редица, цялата гора от мачти на шхуни – така е при Крестовския мост на Голяма Невка, при Тучковия мост на Малая Нева.

Има нещо потрепващо, вибриращо в пространството на целия град. Подрусването на файтона или на шейните с кочияш. Клатушкащите се товари по Нева на малки лодки с весла (от Университета до противоположната страна към Адмиралтейството). Подрусването по калдъръма. По дървената настилка (а тя беше по протежение на „царската пътека“ от Зимния дворец до Царскоселската гара, по Невски, по двете Морски, на отделни места пред богатите имения), друсването намалява, пътуването е гладко, трополенето изчезва.

По Нева сноват шлепове, лодки, шхуни, влекачи. По каналите избутват шлеповете с пръти. Интересно е да наблюдаваш как двама здравеняци с лапти¹ (те са по-издръжливи и разбира се, по-евтини от

¹ Лапти – носени в Русия до 30-те години на XX в. цървули, плетени от дървесна кора (липа, бряст, върба, бреза) или коноп. – Бел. ред.

ботушите) вървят покрай широките бордове на шлепа от носа към кърмата, как опират рамото си в дългия прът с напречна подпора и местят цялата грамада – натоварения с дърва или тухли шлеп, а после вървят от кърмата към носа, влачейки по водата прътовете. И отново повтарят разходката от носа до кърмата.

Архитектурата е заслонена. Не се виждат реката и каналите. Не се виждат фасадите зад многобройните табели. Държавните и служебните сгради са основно тъмночервени. Стъклата на прозорците проблясват сред червените дворцови стени; прозорците се миеха добре и имаше много огледални прозорци и витрини, които се изпонапукаха впоследствие, по времето на Ленинградската блокада. Тъмночервен е Зимният дворец, тъмночервени са Генералният щаб и зданието на Щаба на гвардейските войски, червени са Сенатът и Синодът. Стотици други къщи и здания са червени – казарми, складове, различни служби. Стените на Литовския замък са червени. Този така ужасен разпределителен затвор е в същия цвят като двореца. Само Адмиралтейството не се подчинява и запазва своята самостоятелност – то е жълто с бяло. Останалите сгради също са боядисани прецизно, но в тъмни цветове. Трамвайните жици се боят да нарушат частната собственост – те не са прикрепени към стените на къщите както сега, а се опират на трамвайни стълбове, които загулват улиците. Какво, улиците! Ами Невски проспект направо не се вижда от трамвайните стълбове и табели. Сред табелите се срещат и красиви; навсякъде в центъра те се катерят

една над друга по етажите, достигайки до третия: на Литейни проспект, на Владимирски. Само по площадите няма табели и затова те изглеждат още по-огромни и пусти. А в по-малките улички над тротоарите висят златни хлебни гевреци, златни бичи глави, гигантски пенснета и подобни. По-рядко, но някъде виси ботуш, другаде – ножици. Всичките огромни. Това също са рекламни табели. Тротоарите са преградени от импровизирани входи: козирки, крепящи се на метални стълбове – от края на тротоара до сградата. По ръба на тротоара – нестройни редици колчета. Пред много от по-старите здания вместо колчета се срещат вкопани старинни оръдия. Колчетата и оръдията предпазват минувачите от връхлитането на каруците и файтоните. Но всичко това пречи да се види улицата, както и еднотипните керосинови фенери с напречни прегради, на които фенерджиите подпират своите леки стълби, за да ги запалят и загасят, отново да запалят и загасят, да напълнят, да почистят.

По време на честите празници – църковни и „царски“ – окачват трицветни знамена. На Болшая Морская и Малая Морская улица трикольорите ги провесват по опънати през улицата въжета – от едната сграда до отсрещната.

Но затова пък колко са красиви първите етажи по главните улици. Входните врати се поддържат чисти. Полират ги. Имат красиви излъскани медни дръжки (в Ленинград ги премахнаха през 20-те години по време на масовото събиране на мед за Волховстрой). Стъклата винаги са чисти. Тротоарите – добре

преметени. Входовете са украсени със зелени бурета или кофи под водосточните тръби, за да се намали изплискването на дъждовната вода върху тротоарите. Дворниците² в бели престилки изливат водата от тях по калдъръма. От парадните входове понякога излизат портиери в синьо-златни ливреи – да подишат свеж въздух. Те са не само по входовете на дворците, но и на много от заможните домове. Витрините на магазините блестят от чистота и са привлекателни особено за децата. Малките дърпат майките си ръце и искат да погледат в магазините за играчки оловните войничета, локомотивчетата с прикачените вагончета, препускащи по релсите. Особен интерес предизвиква магазинът на Дойников в Гостиний двор³ на Невски, известен с големия си избор на войничета. По прозорците на аптеките са изложени декоративни стъклени вази, пълни с цветни течности: зелени, сини, жълти, червени. Вечерно време зад тях запалват лампи – аптеките се забелязват отдалече.

Най-много скъпи магазини има от слънчевата страна на Невски проспект („слънчевата страна“ е почти официалното име за страната с четните но-

² Дворник – работник, поддържащ реда и чистотата в двора и улицата пред жилищна сграда. – Бел. ред.

³ Гостиний двор (от „гост“) – търговски комплекс за търговия на едро и услуги, осигуряване на престоя на търговците (обикновено от други региони), който включва магазини, дюкяни, щандове, складови помещения, гостилници, обори за животните и др. В Санкт Петербург първият гостиний двор е построен през 1705 година. – Бел. ред.

мера по Невски). Запомнил съм витрината на магазина за изкуствени диаманти – „Тета“. По средата на витрината стои устройство с постоянно въртящи се лампички: „диамантите“ блестят, преливат в цветовете.

Асфалтът – това е сега, а преди – тротоарите от варовик, улиците – с калдъръм. Плочите от варовик се доставят трудно, но затова пък изглеждат красиво. Още по-красиви са огромните гранитни плочи по Невски. От тях са запазени на Аничковия мост. Много от гранитните плочи са пренесени сега към Исакиевския събор. А в покрайнините се срещаха и дъсчени тротоари. Извън Петербург, в провинцията, под такива дървени тротоари се крият канавките и ако дъските изгният, може да попаднеш в канавката, но в Петербург дори в покрайнините под дъсчените тротоарите нямаше канавки. Улиците в по-голямата си част бяха калдъръмени и трябваше да се поддържат в ред. През лятото пристигаха селяни да изкарат пари с поправката на калдъръмените улици и настилането на нови. Трябваше да се подготви основа от пясък, да се трамбова ръчно, а след това да се начуква всеки камък с тежки чукове. Майсторите работеха седнали, като омотаваха с парцали краката и лявата си ръка, тъй като можеше случайно да уцелят с чука пръстите си или крака си. Беше невъзможно да ги гледаш без съчувствие. А как красиво подбираха те камък към камък, с плоската страна нагоре. Това беше съвестна работа, труд на художници в тяхното дело. В Петербург паважът беше особено красив: от разноцветни заоблени гранитни камъни. Най-много

ми харесваше след дъжд или след измиване. За улиците с дървените трупчета е писано много – те също имаха своята красота и удобство. Но при наводнението от 1924 година те погубиха доста хора: изплуваха и повлякоха със себе си мнозина пешеходци.

Лесно е да се забрави цветът на „конките“⁴ и на трамваите. Тогава още нямаше цветна фотография, а в живописни платна не се изобразяваха толкова често: иди, че търси! Конките бяха достатъчно мрачни на цвят: тъмносиньо-сиви, със сиви детайли. А трамваите много съживяваха града: те бяха боядисани в червено и жълто и боята беше винаги ярка и свежа.

Отначало трамваите пътуваха с по един вагон, нямаше прикачени. Двата края на вагона не се различаваха, и на двата имаше управление. След пристигането на последната спирка, кондукторът слизаше от предната площадка, сваляше големия бял кръг, който обозначаваше предницата от външната страна и го пренасяше отзад, където го поставяше. По време на Първата световна война потрябваха прикачени вагони: населението се увеличи. Преправиха вагоните на конските трамваи, сваляха империалите⁵, и ги преобоядисаха в жълто и червено, прикачаха ги към моторните вагони; скоро изчезнаха и белите кръгове, обозначаващи предната част – предницата си се виждаше и така. Но да се пътува

⁴ Конки – трамвай, теглен от коне. – Бел. ред.

⁵ Империал – двойна пейка върху покрива на вагона, до която се стига по спираловидна стълба. – Бел. ред.

в прикачен вагон беше неприятно – здраво друсаше, скоростта беше непривична за тези вагончета и лошо прикрепените стъкла отчаяно дрънчаха.

Между другото рампите на трамваите бяха открити: да пътуваш през лятото е удоволствие, а през зимата – студено. Но през всичките военни и революционни години пътниците се тъпчеха във вагоните, висяха по стъпалата, държейки се за дръжките и понякога се претрепваха в трамвайните стълбове.

Звуците на Петербург! Разбира се, на първо място се сещаш за чаткането на конските копита по каменната настилка. Та нали и Пушкин пише за грохота на Медния конник „по раздрънкания паваж“. Но чаткането от файтоните беше кокетно-нежно. На това чаткане майсторски подражават хлапетата, играейки си на кончета и цъкайки с език. Играта на кончета беше любима игра за децата. Чаткането на копитата и сега пресъздават в кинематографите, но едва ли знаят, че звукът е различен при дъжд и в сухо време. Помня как се връщахме от Куокала⁶, от вилата, през есента в града и площадът пред Финландската гара беше изпълнена с това „мокро чаткане“ – дъждовно. А след това мекият, едва доловим звук на търкалящи се колелета по дървените павета и приглушеният „вкусен“ тропот на копитата по тях – там, след Литейни мост. И още подвикването на кочияшите към пресичащите улицата: „Е-еп!“ . Рядко

⁶ Куокала – курортно предградие на Санкт-Петербург. – Бел. ред.

викаха: „Пазииисеее!“ , само ако някой безразсъден „форсираше“ да изпревари файтона. Файтонджиите, размахвайки поводите, пришпорваха конете с особен засмукващ звук. Крещяха вестникарите, подвиквайки имената на вестниците, а по време на Първата световна война и по нещо от последните горещи новини. Подканващите с подвикване да купиш пирожки, ябълки, папириси⁷ се появиха едва по времето на НЕП-а⁸.

По Нева свиреха параходите, но характерните за Волга надвиквания през рупорите в Петербург ги нямаше – очевидно бяха забранени. По Фонтанка плаваха малки параходчета на Финландското параходно дружество с открити машини. Виждаше се огнярят. Чуваха се и свиренето, и свистенето на парата, и командите на капитана.

Един от най-типичните улични звуци на Петербург преди Първата световна война беше дрънкането на звънеца на трамваите. Различавах четири вида трамвайни звънци. Първият звънец – този, преди да тръгне трамваят.

⁷ Папириси – вид цигари без филтър, с кух картонен мундшук в края, широко разпространени в Русия. – Бел. ред.

⁸ НЕП – аббревиатура на Новата икономическа политика, въведена от Ленин през 1921 г. и премахната през 1925 г. след неговата смърт, която възстановява до известна степен частната собственост и инициатива. – Бел. ред.